

"Tällaisen Vironko me silloin halusimmekin?" Uudelleenitsenäistymisen kilpailevat tulkinnat Viron johtavassa lehdistössä

Abstrakti

Artikkelissa analysoidaan Viron kolmen suurimman sanomalehden (*Postimees*, *Eesti Päevaleht*, *Õhtuleht*) vuosina 2001, 2011 ja 2021 välittämää kuvaa Viron uudelleenitsenäistymisestä ja sitä seuranneesta yhteiskunnallisesta kehityksestä. Vaikka kaikki mainitut lehdet ovat virallisesti sitoutumattomia, tuloksena hahmottui silti kolme erilaista politisoitunutta tulkintaa ja historiakuva. *Postimees* kannatti Virossa harjoitettua oikeistolaista markkina-liberaalia politiikkaa ja näki siksi vuoden 1991 jälkeisen yhteiskunnallisen kehityksen positiivisena. Se tuki myös kansalliskonservatiivista tulkintaa Viron itsenäistymiskamppailusta. *Eesti Päevaleht* sympatisoi vasemmistolaisia tulkintoja, minkä seurauksena sen näkemys oli lähes päinvastainen. *Õhtuleht* sijoittui välittämänsä kuvan osalta näiden kahden sanomalehden väliin, ollen kuitenkin lähempänä *Eesti Päevalehteä* kuin *Postimees*-lehteä.

Vanhoillisten kommunistien vallankaappausyritys Moskovassa elokuussa 1991 oli Neuvostoliitolle lopullinen kuolinisku, joka johti välittömästi koko valtion hajoamiseen. Myös Viron valtiojohto julisti Viron itsenäisyyden palautetuksi 20.8.1991. Kyse oli nimenomaan itsenäisyyden palauttamisesta tai uudelleenitsenäistymisestä, koska virolaisen näkökulman mukaan Viron itsenäistyminen vuodelta 1918 oli edelleen voimassa *de jure*. Viro oli vain ollut Neuvostoliiton miehittämä vuosina 1944–1991. Virolla on siten nykyään kaksi itsenäistymiseen liittyvää juhlapäivää: toinen 24.2.1918 ja toinen 20.8.1991.¹

Keskityn tässä artikkelissa analysoimaan virolaista mediakeskustelua maan uudelleenitsenäistymisestä. Oman maan itsenäisyyteen liittyviä asioita muistellaan niin Virossa kuin muuallakin intensiivisimmin silloin, kun tapahtumista on kulunut tasavuosisikymmeniä. Analysoin siksi myös omas-

sa artikkelissani virolaisen lehdistön kirjoittelua kymmenvuotissykleittäin: 10, 20 ja 30 vuotta tapahtumien jälkeen. Lehdistöaineistosta tehdyt otokset kattavat ajallisesti kolme elokuun jälkipuoliskoa (15.8.–31.8.) vuosilta 2001, 2011 ja 2021. Valittujen lehtien koko sisältö on käyty systemaattisesti läpi kyseisiltä jaksoilta.

Viron johtavalla lehdistöllä tarkoitan maan kolmea laajalevikkisintä päivälehteä: *Eesti Päevaleht* (EPL), *Postimees* (PO) ja *Õhtuleht* (OL).² Kyseiset lehdet ovat puolueisiin ja poliittisiin ideologioihin sitoutumattomia, mutta niissä työskentelevillä henkilöillä, kuten ihmisillä ylipäätään, voi olla vaihtelevasti erilaisia arvoihin ja maailmankatsomuksiin pohjautuvia painotuksia, sympatioita ja antipatioita. Õhtulehteä voidaan luonnehtia tabloidityyppiseksi, joskaan tyyliero kahteen muuhun ei ole kovin suuri. Viron media-alan liiketoiminnassa on tapahtunut 1990-luvun alusta nykypäivään monia muutoksia, jonka myötä myös lehtien omistussuhteet ovat vaihdelleet useaan kertaan eri liikeyritysten välillä. Näiden, pääasiassa pohjoismaisten suurten media-konsernien omistamien yritysten mahdollisista ohjauspyrkimyksistä lehtien varsinaisiin sisältöihin ei ole saatavissa tutkittua tietoa.³

Viron uudelleenitsenäistymistä on tutkittu erilaisista näkökulmista⁴, mutta virolaisen lehdistön tai muun median historiatulkintoihin keskittyvää tutkimusta ei ole toistaiseksi ilmestynyt. On kuitenkin muutamia teoksia tai artikkeleita, joissa käsitellään virolaisten näkemyksiä oman maansa historiasta ja jotka siten tarjoavat mahdollisuuden tutkimukselliseen keskusteluun. Lähimmäksi tämän artikkelin teemaa tulee Raili Nuginin artikkeli, jossa hän analysoi, miten virolaisten kollektiivinen minäkuva heijastui Eesti Päevalehden sisällöissä vuosina 1991 ja 2001. Nuginin havainnot vuoden 2001 tilanteesta antavat vertailukohtaa saman vuoden mediakeskustelulle uudelleenitsenäistymiseen liittyen. Ene Kõresaar on tutkinut virolaista muistelukulttuuria elämäkertojen kautta ja todennut, että uuden itsenäisyyden ajan kehityskulkuja muistellaan usein ristiriitaisin tuntein. Anu Aarelaid-Tart ja Anu Kannike ovat käyttäneet samasta asiasta jopa käsitettä kulttuurinen trauma.⁵

Marek Tamm on puolestaan analysoinut muistipoliitikkaan liittyntä keskustelua Viron parlamentissa vuosina 1991–2011. Parlamentin fokus oli lähes täysin vuotta 1991 edeltäneessä historiassa, mutta Tammilla on kuitenkin muutamia huomioita uudelleenitsenäistymisen juhlapäivän statukseen liittyen. Maininnan arvoinen on myös Meike Wulfin teos, jossa hän käsittelee Viron historiakulttuurin kehitystä. Hänen fokuksensa on eri historiantutkija-

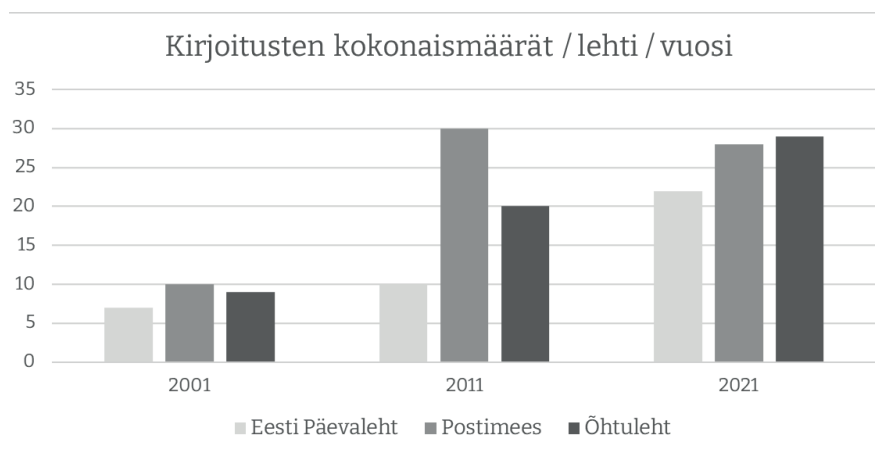
sukupolvien näkemysten ja valtiovallan toimenpiteiden analyysissa ja tulkinnoissa Viron uudelleenitsenäistymistä edeltävästä historiasta, mutta Wulfin havainnot tarjoavat silti jonkin verran vertailumahdollisuuksia.⁶

Koko tämän artikkelin läpäisevä pääkysymys on, mitä Viron johtavassa lehdistössä on kirjoitettu uudelleenitsenäistymiseen liittyen, ja miksi juuri tietyllä tavalla. Media-aineisto jakautui tältä osin käytännössä kahteen ala-temaan: 1) historialliset tapahtumat vuonna 1991 ja 2) Viron yhteiskunnan kehitys vuodesta 1991 eteenpäin. Analyysin kannalta keskeisiä tarkentavia kysymyksiä ovat: Mitä teemoja lehdet ovat nostaneet esiin kyseisessä asiasyhteydessä ja miksi? Missä määrin ja miten kirjoittelu on muuttunut ajan mittaan ja mistä syistä? Millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja eri lehtien välillä on havaittavissa ja mitkä tekijät selittävät ne? Minkälainen historiakuva tai -kuvia kaiken kaikkiaan rakentuu virolaisten lehtien kertomuksissa? Analyysi kohdistuu siihen, minkälaisia tulkintoja lehtien toimitukset ovat rakentaneet valintojensa kautta, haastattelemalla ulkopuolisia henkilöitä ja antamalla heidän puheenvuoroilleen tai kirjoituksilleen palstatilaa sekä koostamalla itse muiden aineistojen pohjalta artikkelityyppisiä kirjoituksia.

Metodiikan osalta tutkimuksen perustan muodostaa kontekstointia painottava historiallinen lähdekritiikki, jonka yhteydessä myös määrällisellä analyysillä on pieni rooli. Laadullisessa analyysissä huomioidaan soveltuvasa määrin muutamia monitieteisiä erityisnäkökulmia. Yksi sellainen on muistamisen rakenteisiin liittyvät tutkimustulokset, ennen kaikkea niihin liittyvä narratiivisuus – koska muistamiseen liittyy aina ihmisten luontainen taipumus luoda menneisyydestä mielekkäältä tuntuvia kertomuksia. Kertomuksiin kuuluvat puolestaan stereotyyppit ja muut yksinkertaistavat mallit ja mielikuvat maailmasta.⁷ Toinen vastaava erityisnäkökulma on lehdistön yleisiin toimintatapoihin liittyvä tutkimus. Kaikkien median tuottamien aineistojen tarkoitus on vaikuttaa kohdeyleisöön. Aineistot syntyvät prosessissa, joka voi olla ääripäiden osalta hyvin vaihteleva yhdistelmä suureen objektiivisuuteen pyrkivää tiedon välittämistä ja vahvaan subjektiivisuuteen pohjautuvaa suostuttelevaa tai propagandistista viestintää.⁸ Näiden ääripäiden väliin luonnollisesti mahtuu kirjo vähemmän polarisoituneita näkökulmia.

Määrällinen analyysi: kokoavista artikkeleista kohti pienten uutisten ja mielipiteiden kirjoja

Alla olevassa kaaviossa on esitetty, kuinka paljon uudelleenitsenäistymiseen liittyneitä kirjoituksia kaikkiaan ilmestyi mainituilla aikaväleillä kussakin sanomalehdessä. Luvut sisältävät kaikki kirjoitustyyppit: pääkirjoitukset, uutiset, lehden omien toimittajien laatimat artikkelityyppiset kirjoitukset, ja toimituksen ulkopuolisten kirjoittajien tekstit.

Itsenäisyyden palauttamisen muistopäivä oli tapahtuma, johon liittyen julkaistiin melko paljon kirjoituksia, mutta jonka elinkaari mediasyklissä oli joka kerralla lyhyt. Yli 90 prosenttia kirjoituksista ilmestyi aikavälillä 18.8.–21.8. Lehdissä ei siis koettu tarpeelliseksi nostaa juhlapäivän tematiikkaa esille juurikaan ennen varsinaista päivää ja sen aattoa, eikä myöskään käydä mainittavassa määrin jälkikeskustelua juhlapäivän tapahtumista joitakin välitömiä kommentteja lukuun ottamatta.

Kirjoitusten vuosittaisen määrän kehitys selittyy ennen muuta kaikkien lehtien rakenteen ja ulkoasun muutoksella. Vuonna 2001 kaikki mainitut lehdet edustivat sellaista sanomalehdistön koulukuntaa, jossa suosittiin harvoja mutta pitkiä kirjoituksia. Kymmenen vuotta myöhemmin erityisesti Postimees ja hieman vähäisemmässä määrin myös Õhtuleht olivat jo siirtyneet rakenteeseen, jossa julkaistiin mieluummin paljon lyhyitä uutisia ja artikkeleita, joskin yksittäisille pitemmille artikkeleille oli edelleen tilaa. Eesti Päevaleht oli vielä vuonna 2011 tässä mielessä perinteisellä linjalla, mutta sekin muutti rakennettaan ja ulkoasuaan vuoteen 2021 mennessä.

Oheisissa taulukoissa on esitetty kirjoitusten jakautuminen niiden laatijan mukaan sekä pääpiirteittäinen jako aihepiireihin. Pääkirjoituksia pidetään lähtökohtaisesti sanomalehden virallisina linjauksina. Vain Öhtulehdessä ilmestyi uudelleenitsenäistymiseen liittynyt pääkirjoitus kaikkina tarkasteltuina vuosina. Postimees-lehdessä sellainen julkaistiin vain vuonna 2011 ja Eesti Päevalehdessä vuonna 2021. Tässä yhteydessä voidaan huomioida, että monissa virolaisissa lehdissä ei ole ollut käytäntönä julkaista pääkirjoitusta välttämättä joka päivä. Koska kyse on kuitenkin merkittävästä muistopäivästä, pääkirjoituksen jättäminen pois selittyy enemmän muilla syillä. Viimeksi mainittujen lehtien päätoimittajilla ei nähtävästi ollut aina halua ottaa kantaa itsenäistymisvaiheen tapahtumiin ja sitä seuranneeseen kehitykseen. Mahdollisesti aihepiiri tuntui aralta, koska siihen liittyi paljon kiistoja ja kilpailevia näkemyksiä, joita käsitellään artikkelissa tarkemmin määrällisen analyysin jälkeisessä osassa.

Öhtulehden päätoimittajana vuosina 2001 ja 2011 toimi Väino Koorberg, ja vuonna 2021 Martin Šmutov. Postimees-lehden päätoimittaja vuonna 2011 oli Merit Kopli, ja Eesti Päevalehdessä vastaavasti Urmo Soonvald vuonna 2021. Kaikki ovat ammattijournalisteja, joilla ei tiettävästi ole ainakaan julkisia poliittisia tai muita merkittäviä sidonnaisuuksia.

Vertailtaessa lehtien toimittajien ja toimituksen ulkopuolisten henkilöiden laatimien kirjoitusten osuutta, trendi kohti toimittajien roolin kasvamista on lukujen valossa selkeä. Toisaalta on huomattava, että ulkopuolisten kirjoittajien artikkelit olivat keskimäärin pitempiä, eli niille annettiin enemmän palstatilaa. Toimittajat laativat tai muotoilivat 80–90 prosenttia uutisista tai artikkeleista, mutta toimituksen ulkopuolisten henkilöiden ääni pääsi kuuluviin koko tarkasteluajan paitsi yksittäisten kolumnien kautta, myös ennen kaikkea lisääntyneiden haastattelujen kautta vuodesta 2011 eteenpäin. Haastatteluissa painopiste siirtyi vuonna 2021 tavallisiin kansalaisiin, kun sitä ennen pääosassa olivat tunnetut julkisuuden henkilöt.

Toimituksen ja ulkopuolisten kirjoittajien teksteissä ei ollut merkittäviä sisällöllisiä eroja. Voidaan kuitenkin huomioida, että ulkopuoliset kolumnistit keskittyivät systemaattisemmin johonkin tarkasti määrittelemäänsä kysymykseen, kun taas toimittajien kirjoittamissa teksteissä oli usein mahdutettu useampia asioita saman jutun sisälle – ja joskus myös erilaisia näkemyksiä, jos oli haastateltu monta henkilöä. Lähtökohtaisesti voidaan sanoa, kuten esimerkiksi Pertti Grönholm ja Heino Nyysönen ovat todenneet, että menneisyyttä muisteltaessa kaikilla mediassa ääneen pääsevillä on kyse sekä oman

historiatulkinnan tarjoilemisesta muille että oman identiteetin vahvistamisesta. Poliitikoilla tarve menneisyyttä julkisuudessa koskevien tulkintojen hallintaan on todennäköisesti vielä suurempi kuin muilla, jos on kyse heidän omien päätöstensä oikeuttamisesta.⁹ Se näkyi myös tämän tutkimuksen aineistossa, kun mediassa väiteltiin vuoden 1991 tapahtumista: vastakkainasettelua eri tulkintojen välille olivat rakentamassa nimenomaan poliitikot.

Taulukko 1: Kirjoitusten jakautuminen toimituksellisiin ja toimituksen ulkopuolisiin

Vuosi	Lehti	Pääkirj.	Ulkop.	Toimitus	Yhteensä
2001	EPL	0	2	5	7
2001	PO	0	2	8	10
2001	OL	1	1	7	9
2011	EPL	0	2	8	10
2011	PO	1	3	26	30
2011	OL	1	4	15	20
2021	EPL	1	4	17	22
2021	PO	0	2	26	28
2021	OL	2	2	25	29

Taulukko 2: Kirjoitusten jakautuminen pääteemoittain

Vuosi	Lehti	1991	Kehitys	Molemmat	Muut
2001	EPL	3	2	1	1
2001	PO	2	2	3	3
2001	OL	4	1	2	2
2011	EPL	3	3	2	2
2011	PO	6	3	8	13
2011	OL	5	3	5	9
2021	EPL	9	6	4	3
2021	PO	10	4	5	9
2021	OL	11	4	5	9

Taulukossa 2 on esitelty kirjoitusten jakautuminen keskeisiin teemoihin. Sarake ”1991” näyttää sellaisten kirjoitusten määrän, joissa keskityttiin vain vuoden 1991 tapahtumiin. Suurimmassa osassa niistä ei otettu selkeää kantaa tapahtumiin liittyneisiin poliittisiin tulkintoihin, vaan sisältö useimmiten

koostui jännittävässä tilanteissa mukana olleiden henkilöiden muisteluista. Sarake ”Kehitys” viittaa kirjoituksiin, joissa käsiteltiin Viron yhteiskunnan kehittymistä vuoden 1991 jälkeen. Viimeksi mainituissa kirjoituksissa otettiin vahvimmin kantaa. Noin neljäsosa kirjoituksista oli sellaisia, että niissä käsiteltiin tavalla tai toisella molempia pääteemoja. Lisäksi taulukossa on kategoria ”Muut”, joka koostuu lähinnä lyhyistä uutisista, joissa kerrottiin tulevasta tai edellisen päivän tapahtumista muistopäivän viettämiseen liittyen. Ne olivat sisällöltään neutraaleja kuvauksia kyseisistä tapahtumista.

“Suuret unelmat eivät täyttyneet” – 10 vuotta itsenäisyyden palauttamisesta

Kun Virossa vietettiin itsenäisyyden palauttamisen kymmenvuotispäivää elokuussa 2001, takana oli vuosikymmen, jolloin maa oli käynyt läpi perinpohjaisen muutoksen lähes kaikilla elämänaloilla. Kesällä 1991 Viro oli maa, joka oli juuri vapautunut puoli vuosisataa kestäneestä tuhoisasta neuvostomiehityksestä, ja jossa oli pulaa kaikesta. Vielä tuolloin virolaisia kuitenkin yhdisti tavoite itsenäisyydestä, jonka puolesta oli kamppailtu intensiivisesti varsinkin edelliset kolme vuotta. Kun itsenäisyys lopulta toteutui, mieliala oli helpottunut ja optimistinen. Virolaiset uskoivat ja toivoivat, että demokratiaan ja markkinatalouteen pohjautuvan hyvinvointivaltion rakentaminen sujuisi nopeasti, kun virolaiset saisivat nyt itse päättää oman maansa asioista ja uusi, itsenäisyystaistelussa ansioitunut nuori sukupolvi ottaisi johtovastuun.¹⁰

Kehitys ei kuitenkaan kulkenut niin suoraviivaisesti kohti yleisen aineellisen hyvinvoinnin lisääntymistä. Kuten muuallakin itäisessä Euroopassa, vain harvoilla virolaisilla oli todellista ymmärrystä siitä, miten läntiset talousjärjestelmät, ja laajemmassa mielessä yhteiskunnat, toimivat. Kuvaa-vaan on, että Mart Laar, joka valittiin Viron pääministeriksi 32-vuotiaana ja toimi sen jälkeen pääministerinä vuosina 1992–1994 ja 1999–2002, kertoo lukeneensa vain yhden taloustieteellisen kirjan ennen ministeriksi tuloaan. Teos oli Milton Friedmanin *Free to Choose*, joka on yksi liberaalin talouspolitiikan klassikkoja. Laar ja Viron uusi poliittinen eliitti toteutti Friedmanin ajatukset lähes sellaisenaan, mikä tarkoitti keskeisiltä osiltaan yksityistämistä, valtion talousroolin supistamista minimiin, palkansaajien tasaveroa, ja suojatullien poistamista.¹¹

Sosialistisen talousjärjestelmän romahtaminen koko entisen neuvostoimperiumin alueella tarkoitti myös siihenastisen laajan sisämarkkina-alueen hajoamista, kauppavaihdon jyrkkää supistumista, entisestään pahentuvaa elintarvikepulaa ja pulaa kaikista käyttötavaroista, mukaan luettuna energia ja sähkö, sekä superinflaatiota. Erityisesti vuosista 1991–1992 tuli kova koetelemus niin Virolle kuin muillekin Baltian maille; vuonna 1992 Viron bruttokansantuote laski 15 %. Seuraavana vuonna alkanut nousukausi pysähtyi vuonna 1998 Venäjän talousromahdukseen ja globaaliin lamaan. Vuonna 2001 Virossa elettiin edelleen epävarmuuden oloissa ja tilanteessa, jossa eläkeläiset ja muut yhteiskunnan tuista riippuvaiset väestöryhmät joutuivat selviämään todella pienillä tuloilla.¹²

Ristiriita itsenäisyyden alussa olleiden suurten toiveiden ja seuraavien vuosina koettujen vaikeuksien ja osin suoranaisten kurjuuden välillä mitä ilmeisemmin selittävät, miksi itsenäisyyden palauttamisen kymmenvuotisjuhlia vietettiin Virossa vähintään ristiriitaisissa, jopa synkissä tunnelmissa – ainakin, kun tarkastellaan johtavan median kirjoittelua. Selkeästi positiivisia puheenvuoroja ei julkaistu lainkaan. Niissäkin kirjoituksissa, joissa pyrittiin luomaan uskoa parempaan tulevaisuuteen, tuotiin esille, että edeltävä vuosikymmen oli sisältänyt suuria pettymyksiä.

Myönteisimmän puheenvuoron käytti, ei yllättäen, juuri edellä mainittu Viron talousuudistuksen pääarkkitehti Mart Laar, joka oli kesällä 2001 toisella pääministerikaudellaan. Postimees-lehden julkaisemassa pääministerin juhlapuheessa Laar totesi, että “olemme kaikki aikoinamme unelmoineet paratiisimaisen kauniista ja ihmeellisestä Virosta, mutta olemme joutuneet uudelleen ja uudelleen pettymään kipeästi, kun todellisuus ei vastaa kuvitelmia”.¹³ Toki Laar puolusti puheessaan myös tehtyjä valintoja ja piti Viron kokonaiskehitystä kuitenkin menestyksellisenä. Hän myös lisäsi, että kymmenen vuotta oli liian lyhyt aika, jotta voitaisiin arvioida perustellusti ja objektiivisesti 1990-luvun alusta vuosituhatteen vaihteeseen tapahtuneita kehityskulkuja ja kaikkien tehtyjen ratkaisujen onnistuneisuutta tai epäonnistuneisuutta. Kun Laar näin sanoessaan käytännössä arvioi pitkälti omaa politiikkaansa, niin on selvää ja inhimillisesti ymmärrettävää, että arvio oli kokonaisuudessaan enemmän myönteinen kuin kielteinen.

Laar joka tapauksessa kiteytti sen, mikä Viron johtavan median välittämässä kuvassa oli päällimmäisenä vuonna 2001: kymmenen vuoden takaiset unelmat olivat toteutuneet vain osittain. Muissa julkaistuissa puheenvuoroissa oli eroja lähinnä siinä, kuinka pieneltä tai vähän suuremmalta osin unel-

mien tai toiveiden nähtiin toteutuneen. Itsenäisyyden toteutuminen ja vaikiintuminen oli teema, josta kaikkien oli helppo olla samaa, positiivista mieltä esimerkiksi puoluekannasta riippumatta. Tämän asian toivat esiin muun muassa presidentti Lennart Meri ja parlamentin puhemies Toomas Savi.¹⁴

Öhtulehden pääkirjoituksessa asiaa pohdittiin syvällisimmin. Kirjoittaja Väino Koorberg summasi Viron tilanteen niin, että itsenäisyyskamppailu oli varsin luonnollisesti yhdistänyt (etniset) virolaiset, ja elokuuhun 1991 asti lähes kaikilla oli ollut selkeä ja yhdenmukainen ajatus Virosta – itsenäinen Viro, joka on täysin ja lopullisesti vapaa Venäjän alaisuudesta. Viron itsenäisyyden toteutumisen jälkeen tämä yhdistävä ajatus oli painunut taka-alalle, eikä mitään vastaavaa ollut tullut tilalle. Virolaisen yhteiskunnan rakentaminen oli tuonut esiin pinnan alla olleet suuret erimielisyydet siitä, mitä pitäisi tehdä ja mitkä olisivat parhaat keinot sen takaamiseksi, että itsenäinen Viro tarjoaisi kaikille asukkaille turvaa ja hyvinvointia. Pääkirjoittajan sanoin, “Viro oli onnistunut siirtämään vuoria, kun meillä oli yhteinen idea”; nyt olisi löydettävä jotakin samankaltaista.¹⁵

Muistelukulttuuria tutkinut Ene Kõresaar on esittänyt, että Viron ”laulavassa vallankumouksessa” eli laajamittaiseksi kansanliikkeeksi kasvaneessa itsenäisyysliikkeessä vuosina 1988–1991 mukana olleiden muistikuvia hallitsee nostalgia, jonka ytimessä on kokemus kansallisesta yhtenäisyydestä. Päällimmäisenä ei kuitenkaan ole muistoja kultaava nostalgia, vaan nimenomaan uuteen itsenäisyyden aikaan kohdistuneiden toiveiden ja siinä koettujen pettymysten välinen ristiriita.¹⁶ Koorbergin edellä mainittu pääkirjoitus rakentui artikuloitusti sille. Vaikka muissa ilmestyneissä kirjoituksissa ei nostettu asiaa esiin yhtä tiedostetusti, Kõresaaren tulkintaa voidaan pitää oikeaan osuvana, kuten myös Aarelaid-Tartin ja Kanniken tulkintoja tyhjyyden tunteesta, jonka laulavan vallankumouksen muuttuminen tarpeettomaksi toi vuoden 1991 jälkeen¹⁷. Ne antavat lisäselityksiä sille, miksi pettymyksen tunne ensimmäisen vuosikymmenen kehitykseen vaikuttaa olleen niin syvä ja laajalle levinnyt myös media-aineistojen perusteella.

Toinen analyttinen puheenvuoro ilmestyi Eesti Päevalehdessä. Siinä sosiologi Juhan Kivirähk esitteli vuosina 1991–2001 Virossa tehtyjä mielipidekyselyjä, joissa oli mitattu ihmisten tyytyväisyyttä elämäänsä ja heidän näkemystään eri elämänalojen kehityksestä Virossa. Kokonaisuutena ajatellen noin 60 prosenttia Viron asukkaista koki, että elämänlaatu Virossa oli parantunut verrattaessa vuoden 2001 tilannetta vuoden 1991 vastaavaan. Tyytyväisimpiä olivat nuoret, koulutetut ja varakkaat, eli ne, joilla oli ollut

lähtökohtaisesti parhaat mahdollisuudet sopeutua suuriin muutoksiin ja hyötyä yksilöllisyyttä ja vapautta korostavasta liberaalista talous- ja yhteiskuntapolitiikasta. Kolmannes väestöstä oli sitä mieltä, että heidän taloudellinen tilanteensa oli heikentynyt kymmenessä vuodessa. Lisäksi enemmistö vastanneista näki suuria puutteita siinä, miten yhteiskunta oli onnistunut suitsimaan rikollisuutta, parantamaan työllisyyttä ja takaamaan riittävän sosiaaliturvan ja terveydenhuoltopalvelut kaikille. EPL:ssä julkaistiin myös yhteiskuntatieteilijä Rein Ruutsoon artikkeli, jonka sisältö oli käytännössä sama kuin Kivirähkillä.¹⁸

Eesti Päevalehden välittämä kuva Viron uuden itsenäisyyden ajan ensimmäisestä vuosikymmenestä oli kaiken kaikkiaan negatiivisempi kuin Postimees-lehdellä ja Õhtulehdellä. Eesti Päevalehdessä ilmestyi elokuussa 2001 yhteensä kolme laajaa artikkelia/kolumnia, ja edellä mainittujen kahden lisäksi lehti antoi runsaasti palstatilaa Viron Itsenäisyyspuolueen (*Eesti Isesevuspartei*) manifestille, jonka puolue oli lähettänyt Viron kaikkiin mediakanaviin, sanomalehtien lisäksi televisio- ja radiokanaville. EPL oli Viron suurista mediakanavista ainoa, joka julkaisi manifestin. Puolueen julkilauseman alkusanat tiivistivät viestin: “Uudelleenitsenäistyneen Viron ensimmäiset kymmenen vuotta ovat epäonnistuneet taloudellisesti ja poliittisesti”. Suunnan kääntämiseksi puolue vaati, että Virosta täytyy tulla Sveitsin kaltainen “täysin itsenäinen” valtio, ja Euroopan Unionille jätetty jäsenyyshakemus on peruttava. Mitään hyvää puolue ei näiltä osin nähnyt Viron edellisten vuosien kehityksessä.¹⁹

Globalisaation vastainen ja euroskeptinen Viron Itsenäisyyspuolue sai vuoden 2003 parlamenttivaaleissa 0,5 % äänistä, ja muissakin 2000-luvun vaaleissa puolueen äänisaalis jäi vaatimattomaan 0,2–0,5 prosenttiin.²⁰ EPL kuitenkin päätti antaa puolueen linjauksille poikkeuksellisen suuren näkyvyyden Viron itsenäisyyden palauttamisen 10-vuotisjuhlien yhteydessä. Voidaan olettaa, että lehden päätoimittaja oli vähintään saman suuntaista mieltä manifestin sisällöstä.

Eesti Päevalehden muita negatiivisempaa asennoitumista Viron itsenäisyysaikaan kohtaan voi mahdollisesti selittää myös se, että Eesti Päevaleht ilmestyi neuvostomiehityksen aikana nimellä Kansan ääni (*Rahva hääl*), joka oli silloin Viron kommunistisen puolueen keskuskomitean äänenkannattaja. Kaikkien virolaisten lehtien piti muodollisesti edustaa jotakin paikallista neuvostomallista hallintoelintä, mutta Rahva hääl oli erityisasemassa, koska se edusti Viron korkeinta hallintotasoja. Kommunistihallinnon tärkeimmät

viestit julkaistiin siinä.²¹ Lehti vaihtoi nimensä vasta vuonna 1995, ja vaikka se oli muodollisesti sitoutumaton, lehden tausta saattoi yhä jonkin verran vaikuttaa vuonna 2001. Tarkasteltaessa lehden kirjoittelua laajemmin elokuun 2001 ajalta on nähdäkseen havaittavissa yleisempää sympatiaa vasemmistolaisia tulkintoja kohtaan talouden ja politiikan alalla. Tässä yhteydessä voidaan täsmentää, että uudelleenitsenäistyneen Viron oloissa vasemmisto-termi tarkoittaa lähinnä pohjoismaista sosiaalidemokratiaa kannattavia ryhmiä. Sosialististen tai kommunististen puolueiden kannatus on jäänyt kaikissa vaaleissa marginaaliseksi²².

Tarkasteltaessa selkeästi kantaa ottaneita kirjoituksia vuodelta 2001 voidaan sanoa, että keskustelu Viron ensimmäisen kymmenvuotisjakson kehityksestä oli täysin dominoiva. Se osoittaa, kuinka mietityttävä kysymys Virossa oli itsenäistymisvaiheen suurien toiveiden ja 1990-luvulla toteutuneen kehityksen välinen ristiriita. Vuoden 1991 tapahtumia käsitelleitä kirjoituksia ilmestyi määrällisesti jopa hieman enemmän kuin yhteiskunnallista kehitystä arvioineita, mutta ensin mainituissa ei otettu kantaa eri toimijoiden tekemisiin; niissä vain kuvailtiin tai muisteltiin tapahtumien kulkua.²³ Kiistely eri toimijoiden legitimitetistä ja ansioista nousi esiin johtavassa mediassa vasta myöhemmin.

Raili Nuginin havainnot virolaisesta minäkuvasta ovat osin samansuuntaisia, mutta hänen tuloksensa myös osin poikkeavat tämän artikkelin vastaavista. Yhteistä on, että myös hänen aineistoissaan näkyi kokemus kansallisen yhtenäisyyden vähenemisestä ja tietynasteinen pettymys 1990-luvun yhteiskunnalliseen kehitykseen. Nuginin mukaan tilalle oli kuitenkin tullut individualististen arvojen ja henkilökohtaisen menestyksen painottaminen, kulutusyhteiskunnan hyvien puolien korostaminen sekä ylpeys Viron nopeasta kehityksestä erityisesti muihin itäisen Euroopan maihin verrattuna.²⁴ Omassa aineistossani viimeksi mainitut puolet puuttuivat Eesti Päevalehdestä kokonaan, ja myös Postimees-lehdessä ja Öhtulehdessä niistä näkyi vain vaimeita heijastuksia.

Erilaiset tulokset selittyvät todennäköisesti artikkelien näkökulmaeroilla. Nugin ei viittaa elokuun jälkipuolella ilmestyneisiin aineistoihin, vaan hänen kohteenaan on koko vuoden 2001 aikana käyty keskustelu. Siten kirjoittajakunta, ajankohtainen tilanne ja viestinnän päämäärät ovat olleet paljolti erilaiset. Vaikuttaa nähdäkseen hyvin mahdolliselta, että uudelleenitsenäistymisen kymmenvuotismuistelun yhteydessä painottuivat nimenomaan itsereflektio ja tietoinen vertailu kymmenen vuotta aiemmin vallinneeseen

tilanteeseen. Silloin pintaan nousi vahvemmin kuin muina ajankohtina juuri kognitiivinen stressi aiempien suurten odotusten ja myöhempien pettymysten välillä, samoin nostalginen muistikuva itsenäisyysliikkeen ajan kansallisesta yksimielisyydestä verrattuna 2000-luvun alun koettuun aatteelliseen pirstaleisuuteen.

Kasvavia erimielisyyksiä itsenäistymisprosessista ja sen seurauksista – 20 vuotta itsenäisyyden palauttamisesta

Uudelleenitsenäistyneen Viron toinen vuosikymmen toi mukanaan merkittäviä muutoksia maan kansainväliseen asemaan. Maaliskuussa 2004 Viro yhdessä muiden Baltian maiden ja neljän muun itäisen Keski-Euroopan maan kanssa hyväksyttiin Naton jäseniksi. Kaksi kuukautta myöhemmin Viro, Latvia ja Liettua sekä seitsemän muuta maata liittyivät Euroopan Unioniin. Viro astui siten viimeiset viralliset askeleet sitoutumisessaan taloudellisesti, poliittisesti ja sotilaallisesti niihin läntisiin yhteisöihin, joihin liittyminen oli asetettu Virossa tavoitteeksi jo itsenäistymisvaiheessa. Jos Virolla oli ollut läntisen Euroopan maissa 2000-luvun alkuvuosiin asti "entisen neuvostotasavallan" maine, niin vuoden 2004 suurten päätösten myötä Viro siirtyi turvallisuuspolitiikassa pois "harmaalta vyöhykkeeltä" ja EU-integraation kautta kokonaisvaltaisesti "palasi Eurooppaan".²⁵

Viron talous kasvoi 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä hyvin nopeasti, keskimäärin yli 10 prosenttia vuodessa. Matalan verotuksen ja alhaisen hintatason ansiosta palkansaajien reaalin ostovoima parani niin ikään merkittävästi. Vuonna 2008 alkanut globaali talouslama iski Viron talouteen voimakkaasti, mutta toipuminen oli myös nopeaa, ja Viron bruttokansantuote henkilöä kohti saavutti lamaa edeltäneen tason jo vuonna 2011. Saman vuoden alusta Viro liittyi Euroopan valuuttaunioniin, ensimmäisenä entisistä Neuvostoliiton miehittämistä maista. Eurooppalaisessa vertailussa on kuitenkin nähtävissä, että talouskasvu ei jakautunut kovin tasaisesti, vaan eri väestöryhmien väliset tuloerot pysyivät suurina. Sosiaalietuuksien reaaliarvot olivat samalla tavoin edelleen matalia, mikä aiheutti toimeentulovaikeuksia niistä riippuvaisille väestöryhmille.²⁶

Kun vuonna 2011 Viron johtavassa mediassa muisteltiin Viron itsenäisyyden palauttamista, 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen talouskehityksen molemmat puolet olivat näkyvissä. Vuonna 2001 virolaisten tuorees-

sa muistissa olivat olleet itsenäistymisvaiheen toiveet juuri aineellisen hyvinvoinnin nopeasta lisääntymisestä ja pettymys siitä, että kehitys oli jäänyt kauaksi siitä. Nyt kymmenen vuotta myöhemmin ei enää ilmestynyt puheenvuoroja, joissa olisi luonnehdittu uutta itsenäisyyden aikaa epäonnistumiseksi. Kokonaisarviosta oli tullut selvästi myönteisempi. Viro oli vaurastunut ja kuronut kiinni läntisen Euroopan taloudellista etumatkaa.²⁷

Etenkin presidentti Toomas Hendrik Ilves painotti omassa juhlapuheessaan, miten Viro oli edistynyt vahvasti kaikilla elämänaaloilla. Hänen arvionsa itsenäisyyden palauttamisen jälkeisestä ajasta oli positiivisempi kuin mikään muu Viron johtavassa mediassa julkaistu puheenvuoro itsenäisyyden palauttamisen 20-vuotisjuhlien yhteydessä. Öhtuleht julkaisi puheen kokonaisuudessaan ja Postimees lyhennettynä.²⁸ Lähtökohtaisesti presidentiltä voidaan odottaakin kohtalaisen optimistisia ja rohkaisevia puheenvuoroja, kun hän puhuu suurelle yleisölle kansallisina merkkipäivinä. Huomattavaa kuitenkin on, että Ilves ei nostanut juhlapuheessaan esiin mitään ongelmia. Presidentin suoraviivainen esiintyminen vuosipäivänä oli kylläkin linjassa sen kanssa, miten hän oli ylipäättään tottunut viestimään puhuessaan Viros-ta maana ja yhteiskuntana.²⁹ Ilves oli tunnettu siitä, että hän oli tarkka Viron “kunnia” ja arvosteli julkisuudessa sellaisia puheenvuoroja, joita hän piti liian pessimistisinä tai kriittisinä Viroa kohtaan.³⁰

Toisaalta kaikissa lehdissä ilmestyi puheenvuoroja, joissa kannettiin huolta yhteiskunnan taloudellisesta jakautumisesta hyvin toimeentuleviin ja huonosti toimeentuleviin. Tätä eroa ei ollut onnistuttu pienentämään, mutta useat kirjoittajat tai sanomalehdissä haastatellut eri puolueita edustaneet poliitikot olivat sitä mieltä, että Viroa oli pyrittävä jatkossa rakentamaan utilitaristisempaan suuntaan. Samat henkilöt ilmaisivat olevansa huolestuneita myös siitä, että virolainen yhteiskunta oli pirstaloitunut poliittisesti, eikä erilaisten ryhmittymien välillä käyty riittävää dialogia.³¹

Edellä mainituissa puheenvuoroissa heijastui vähintään epäsuorasti kaipuu siihen yksimielisyyteen, joka oli leimannut virolaisten itsenäisyystaistelua. Elokuussa 1991 itsenäisyyden palauttamispäätöksen tekemiseen osallistuneista Ignar Fjuk keskittyi puheenvuorossaan nimenomaan tähän teemaan: kansalliseen yksimielisyyteen, joka oli mahdollistanut Viron vapautumisen ja jonka oli uskottu jäävän pysyväksi perustaksi Viron yhteiskunnan rakentamiseen. Myöhemmin oli Fjukin mukaan kuitenkin jouduttu katkerasti kokemaan, että yksimielisyydestä ei ollut enää mitään jäljellä.³²

Itsenäisyyden palauttamisen 20-vuotisjuhlien yhteydessä Viron johtavassa mediassa ilmestyi enemmän kuin 10-vuotismuistopäivän yhteydessä kirjoituksia siitä, mitä elokuun 1991 ratkaisevina päivinä oli käytännössä tapahtunut. Sen myötä elokuussa 2011 nousivat esille kilpailevat tulkinnat siitä, kenen ansiota itsenäisyyden palauttaminen oikeastaan oli. Yksi todennäköinen selitys sille, miksi asia nousi vahvemmin esiin nyt ja mainitussa muodossa, liittyy Meike Wulfin tuloksiin virolaisen historiakulttuurin muuttumisesta. Wulf on osoittanut, että muisteltaessa Saksan ja Neuvostoliiton miehityskausia (1940–1991) virolaisten narratiivi muuttui 2000-luvun puolella entistä enemmän vastarintakertomukseksi aiemmin vallinneen uhrikertomuksen sijasta.³³ On mahdollista, että näkökulman muutos vaikutti siihen, että useat kirjoittajat kokivat tarvetta tarkastella myös Viron uudelleenitsemäistymistä vastarinnan ja sankaruuden perspektiivistä: ”kuka teki eniten, kuka oli eniten oikeassa”.

Kiista juonsi juurensa siihen, kenellä oli vuonna 1991 oikeus tehdä päätöksiä Viron kohtalosta. Tuolloin Viron ylin hallintoelin oli ”Viron neuvostotasavallan” korkein neuvosto (*Ülemnõukogu*), joka teki 20.8.1991 päätöksen Viron itsenäisyyden palauttamisesta. Päätös syntyi yksimielisesti äänin 69–0, kun Viron itsenäisyyttä vastustaneet venäläisedustajat boikotoivat äänestystä. Kaikki virolaiset eivät kuitenkaan tunnustaneet korkeinta neuvostoa Viron lailliseksi edustajaksi. Kansainvälisen oikeuden näkökulmasta Viron korkein neuvosto oli miehittäjävaltion eli Neuvostoliiton luoma organisaatio, joka ei edustanut vuonna 1918 itsenäistynyttä ja miehityksestä huolimatta edelleen *de jure* olemassa ollutta Viron tasavaltaa. Korkein neuvosto ei ollut legitiimi siksikään, että sen vaaleihin saivat osallistua miehitysvallan Viroon tuomat laittomat kolonistit, eli ne henkilöt, jotka olivat siirtyneet Neuvostoliitosta Viroon miehityskaudella 1940–1991.³⁴

Kansainvälisen oikeuden mukaista ja samalla läntisten maiden tunnustamaa linjaa kannattaneet virolaiset olivat järjestäytyneet keväällä 1990 Viron kongressiksi (*Eesti kongress*), joka ilmoitti olevansa Viron tasavallan ainoa laillinen ylin vallankäyttäjät. Kongressin vaaleihin saivat osallistua kaikki ne, jotka olivat vuosina 1918–1940 olleet Viron tasavallan kansalaisia tai jotka olivat heidän jälkeläisiään. Viroon syntyi siten korkeimman neuvoston kanssa kilpaileva hallitus. Vaikka länsimaat olivat kieltäytyneet tunnustamasta Viron liittämistä Neuvostoliittoon *de jure*, ne eivät kuitenkaan asettuneet tukemaan Viron kongressia, vaan jatkoivat yhteydenpitoa Viron korkeimpaan neuvostoon ja käytännössä kohtelivat sitä Viron hallituksena vuosina 1990–1991.³⁵

Laajimmat tähän kiistakysymykseen liittyneet puheenvuorot ilmestyivät Öhtulehdessä. Ensimmäisen kirjoittaja oli taloustieteilijä Tiit Made, korkeimman neuvoston jäsen ja yksi tunnetuimmista virolaisista itsenäisyysliikkeen varhaisista toimijoista, jotka tulivat Viron kommunistisen puolueen sisältä. Maden mittava artikkeli keskittyi kokonaisuudessaan puolustamaan sitä tulkintaa, että korkein neuvosto oli ainoa hallintoelin, joka pystyi julistamaan Viron itsenäisyyden palautetuksi. Kunnia kuului siten yksinomaan korkeimmalle neuvostolle, eikä Viron kongressilla ollut Maden mielestä minkäänlaista roolia asiassa. Made alleviivasi kirjoituksessaan hyvin jyrkästi sitä, että Viron kongressi oli täysin kyvytön toimimaan, eikä sillä ollut mitään uskottavuutta, varsinkaan Viron ulkopuolella. Hänen mielestään Viron kongressi oli lisäksi riidanhaluinen, kiittämätön ja yhteistyöhaluton.³⁶

Maden ehdoton näkemys perustui kaikesta päätellen hänen omiin kokemuksiinsa, joiden on täytynyt olla hyvin negatiivisia. Korkeimman neuvoston jäsenenä hänellä oli luonnollisesti myös motiivi puolustella oman taustaorganisaationsa toimintaa ja korostaa omaa rooliaan merkittävien päätösten tekemisessä. Länsimaiden epäjohdonmukainen politiikka, jossa Viron kongressi jätettiin vähälle huomiolle, antoi niin ikään lisäperusteen esittää näkemys, jossa korkein neuvosto oli avainasemassa Viron itsenäisyyden palauttamisessa. Maden ohella muut tuolloisen korkeimman neuvoston jäsenet muistelivat asioita samasta, korkeimman neuvoston merkitystä korostavasta roolista, mutta he eivät esiintyneet yhtä jyrkästi³⁷. Tässä yhteydessä voidaan mainita, että eri osapuolet kävivät tulkintojen välistä kamppailua monilla muillakin media-alustoilla, esimerkiksi muistelmateoksissaan.³⁸ Kukaan vuoden 1991 keskeisistä vaikuttajista, Madea lukuun ottamatta, ei kuitenkaan julkaissut artikkelia juuri tässä tutkimuksessa analysoitujen muistopäivien aikaan. Heidän näkemyksensä tulivat esiin vain lyhyissä haastatteluissa, joissa niissäkin toimittajien esittämät kysymykset koskivat pääosin muita asioita.

Maden tärkeimpänä vastapoolina historiadebatissa toimi presidentti Ilves. Ilves oli syntynyt vuonna 1953 Tukholmassa, jonne hänen vanhempansa olivat paenneet neuvostomiehitystä toisen maailmansodan lopulla. Perhe muutti vuonna 1957 Yhdysvaltoihin ja heistä tuli USA:n kansalaisia. Toomas Hendrik Ilves toimi kylmän sodan aikana aktiivisesti Viron itsenäisyyden puolesta muun muassa Radio Free European palveluksessa, ja hän muutti Viroon vasta vuonna 1993.³⁹ Taustansa perusteella oli selvää, että hän tuki vahvasti tulkintaa Viron tasavallan oikeudellisesta jatkuvuudesta ja siitä, että miehi-

tysvallan perustamilla hallintoelimillä ei ollut kansainvälisen oikeuden mukaista mandaattia edustaa Viroa.

Koska Ilves oli nostanut esiin Viron kongressin merkitystä jo edeltävien vuosien aikana, elokuussa 2011 ilmestynyt Tiit Maden jyrkkä puheenvuoro on tulkittavissa kriittiseksi vastaukseksi presidentille, vaikka Made ei suoraan viittanutkaan Ilvekseen. Asia todennäköisesti liittyi myös erimielisyyteen siitä, kuinka suuri merkitys elokuun 20. päivälle ylipäätään haluttiin antaa. Kuten virolaista muistipolitiikkaa tutkinut Tamm on todennut, Viron parlamentissa käytiin 1990-luvun alkuvuosina keskustelua kansallisista juhlapäivistä, ja oikeistopuolueiden dominoimassa parlamentissa uudelleenitsenäistymispäivälle (20.8.) päätettiin antaa alempi status kuin vuoden 1918 itsenäisyyspäivälle (24.2.)⁴⁰. Made ja muut Korkeimman neuvoston roolia korostaneet henkilöt varmastikin pitivät päätöstä heidän työtään vähättelevänä, mikä sitten heijastui lehtikirjoittelussa vielä uuden vuosituhannen puolellakin.

Presidentin juhlapuhe elokuussa 2011 joka tapauksessa korosti Ilvesen näkemystä siitä, että ”meidän vapaudellamme ei ole vain yhtä isää ja toteuttajaa [...] meistä jokainen kuuluu tämän vapauden luojaan”. Lisäksi hän korosti sitä, että Virossa oli syytä jättää jo taakseen turhat ja keinotekoiset riidat – nimeämättä tässä kumpaakaan riidan osapuolta – jotka eivät olleet olennaisia ja joita nuoremmat sukupolvet eivät ymmärtäneet.⁴¹ Presidentti itse oli välttynyt osallistumasta suoraan vuosien 1990–1991 kiistoihin, koska hän ei vielä silloin asunut Virossa. Toki korostamalla Viron kongressin ja ”kaikkien” panosta Viron vapautumiseen hän samalla alleviivasi oman viiteryhmänsä ja virolaisen emigranttiyhteisön panosta – olihan hän itsekin tehnyt informaatiovaikuttamista Viron puolesta. Presidentin puheesta ensimmäinen kolmannes keskittyi tähän nimenomaiseen tematiikkaan, joten hän piti asiaa tärkeänä ja halusi viestittää kantansa suurelle yleisölle selkeästi ja perustellen.

Kun tarkastellaan elokuussa 2011 ilmestyneitä kirjoituksia kokonaisuutena, voidaan sanoa, että Eesti Päevalehden välittämä kuva uudelleenitsenäistymisen jälkeisestä kehityksestä oli vuoden 2001 tapaan hieman negatiivisempi kuin Postimees-lehdellä ja Õhtulehdellä. EPL:ssä ei kuitenkaan julkaistu pääkirjoitusta, jossa olisi tuotu esiin lehden virallinen linja. Postimees-lehdessä oli tällä kertaa uudelleenitsenäistymiseen liittynyt pääkirjoitus. Siinä ylistettiin virolaisten rohkeutta käyttää vuonna 1991 hyväkseen ”mahdollisuuksien ikkuna” ja kehoitettiin tuntemaan ylpeyttä siitä, että Virosta oli tullut toimiva demokratia ja oikeusvaltio. Näitä seikkoja ei tullut unohtaa, vaikka kirjoittajan mukaan oli täysin oikeutettua tuoda esiin myös sellaisia asioita,

joissa oli vielä korjaamisen varaa. Hän ei kuitenkaan nimennyt mitään epäkohtia, vaan viittasi asiaan yleisellä tasolla.⁴²

Postimees-lehden yleinen linja, kun tarkastellaan koko elokuun 2011 kirjoittelua, näyttää olleen Eesti Päevalehteen verrattuna selvästi myönteisempi oikeistolaisia ja markkinaliberaaleja ajatuksia kohtaan. Tämä vahvistaa Viron mediaa tutkineen Epp Laukin aiempaa havaintoa siitä, että Postimees sympatisoi 2000-luvulla oikeistoliberaalin Reformipuolueen näkökantoja⁴³. Postimees-lehti oli tietyllä tavalla valinnut linjansa historiallisten esikuvien mukaisesti jo ennen Viron uudelleenitsenäistymistä. Postimees oli Viron ylivoimaisesti vanhin sanomalehti: se oli perustettu vuonna 1857. Lehti oli alusta pitäen kannattanut maltillisia kansallisia ja oikeistolaisia arvoja. Neuvostomiehityksen kaudella lehti joutui vaihtamaan nimensä muotoon Edasi (“eteenpäin”) ja noudattamaan virolaiselle medialle asetettuja rajoituksia. Lehti kuitenkin palautti alkuperäisen nimensä vuoden 1990 lopussa, Viron suurista lehdistä ensimmäisenä, ja kuusi vuotta aiemmin kuin Rahva hää! muuttui Eesti Päevalehdeksi.⁴⁴

Õhtuleht sijoittui vuonna 2011 kokonaisasennoitumista koskevassa vertailussa Eesti Päevalehden ja Postimees-lehden väliin. Õhtulehdessä ilmestyi Postimees-lehden tavoin paljon pieniä uutisia ja artikkeleita. Kirjoitusten luokittelu akselilla kielteinen – neutraali – myönteinen on kaikissa tapauksissa vaikeaa, koska hyvin usein samassa kirjoituksessa esiintyi kahta tai jopa kolmea edellä mainituista sävyistä, riippuen siitä, millaisesta yksityiskohdasta oli kyse. Joka tapauksessa yleisvaikutelma on, että lukijoille välitetty kuva oli hieman positiivisempi kuin Eesti Päevalehdessä, mutta hieman negatiivisempi kuin Postimees-lehdessä. Erot näiden lehtien välillä eivät kuitenkaan olleet kovin suuria, joskin suuntaa antavasti havaittavissa.

Kuten Postimees-lehdessä, myös Õhtulehdessä ilmestyi 19.8 pääkirjoitus. Tämänkin virallisen kannanoton perusteella Õhtuleht sijoittui nimenomaan kahden muun johtavan sanomalehden välimaastoon. Päätoimittaja oli samaa mieltä presidentin kanssa siitä, että riitely siitä, kenellä oli eniten ansioita itsenäisyyden palauttamisessa, oli turhaa. Hän toi esiin myös vapauden ja talouskasvun merkityksen, mutta nosti kriittisesti esiin sen, oliko kaikilla kansalaisilla yhtäläiset mahdollisuudet nauttia vapauden ja liberaalin markkinatalouden hedelmistä.⁴⁵ Siinä kirjoittaja käytännössä summasi elokuun 2011 mediakirjoittelua laajemmin: kilpailevien tulkintojen kirjoja ja sitä, että uuden itsenäisyysajan kehityskulkuihin sisältyi toisaalta-toisaal-

ta-näkökohtia. Öhtuleht myös antoi laajimmin palstatilaa erilaisille näkemyksille tästä tematiikasta.

Vastakkaisten kokonaisarvioiden kiteytyminen – 30 vuotta itsenäisyyden palauttamisesta

Uudelleenitsenäistyneen Viron kolmas vuosikymmen jatkui samansuuntaisesti kuin edellinen kymmenvuotisjakso. Viron talouskasvu oli yhä eurooppalaisittain nopeaa, ja 2020-luvulle tultaessa Viro oli bruttokansantuotteessa (BKT/capita) jo lähes saavuttanut Euroopan Unionin keskitason. Talouspolitiikan peruslinja pysyi muuttumattomana. Vahvasti markkinaliberaalissa ja alhaisen verotuksen maassa palkansaaajat olivat edelleen suurin hyötyjäryhmä, mutta 2010-luvun kuluessa Virossa ryhdyttiin tietoisesti kehittämään myös sosiaaliturvaa. Tuloerot eivät enää kasvaneet, vaan nähtävissä on ollut jopa lievä käänne toiseen suuntaan. Verrattuna Pohjoismaihin Virossa on kuitenkin selvästi suurempia tuloeroja ja enemmän suhteellista köyhyyttä.⁴⁶

Erityisesti itsenäisyyden palauttamisen 10-vuotisjuhlien yhteydessä, mutta osin myös 20-vuotisjuhlien aikaan useimmat kaikissa lehdissä puheenvuoroja käyttäneet olivat sitä mieltä, että oli vielä liian varhaista arvioida, millainen uudelleenitsenäistyneestä Virossa lopulta tulisi. Toki siihenastiseen kehitykseen otettiin kantaa voimakkaastikin. Vuoteen 2021 mennessä perspektiivi oli muuttunut: 30 vuotta katsottiin jo yleisesti riittävän pitkäksi ajaksi, jotta Viron kehitystä ei enää tarvitsisi arvioida “keskeneräisenä”. Lukuisat kirjoittajat käyttivät hieman vaihtelevassa muodossa kysymystä “tällaisen Vironko me silloin halusimmekin?” Aiemmista tutkijoista Ene Kõresaar on todennut, että tästä kysymyksestä oli tullut jo 2000-luvun alkuvuosiin mennessä tunnettu klisee, jonka muotoilemasta kriittisestä näkökulmasta uutta itsenäisyyden aikaa tarkasteltiin.⁴⁷ Se näkyy myös tämän artikkelin aineistossa. Valtiomministerinä vuosina 1990–1992 toiminut Raivo Vare oli ainoa, joka vastasi esittämäänsä kysymykseen tunnustaen mahdollisuuden antaa tarkkoja vastauksia: “En tiedä. Sillä uudelleen vapautumisen aikaan kukaan ei voinut kuvitella täsmällisesti, millainen Viron valtio alkaa olla 30 vuoden päästä. Ei kukaan.”⁴⁸

Varen toteamus ei estänyt muita kirjoittajia ottamasta kantaa kysymykseen. Heitä löytyi jokaisesta lehdestä. Kun tarkastellaan kolmen johtavan sanomalehden elokuussa 2021 välittämää kuvaa kokonaisuutena, voidaan

sanoa, että aiemmin havaitut erot lehtien välillä olivat pikemminkin kasva-
neet kuin supistuneet vuoteen 2011 verrattuna. Postimees-lehti edusti täs-
sä mielessä jälleen myönteisintä suhtautumista Viron yhteiskunnan kehi-
tykseen uudelleenitsenäistymisen jälkeen, ja ero erityisesti Öhtulehteen oli
suurempi kuin kymmenen vuotta aiemmin.

Postimees-lehdessä elokuussa 2021 ilmestyneistä lähes 30 kirjoituksesta
lähes puolet oli sävyltään selvästi myönteisiä. Suurin piirtein saman verran
oli erilaisiin muisto- tai juhlatapahtumiin liittyneitä uutisia, joissa ei arvioitu
mennyttä kehitystä. Sellaisia kirjoituksia, joiden sävy oli enemmän kielteinen
kuin myönteinen, ilmestyi vain pari kappaletta. Eesti Päevalehdessä ja Öh-
tulehdessä kantaa ottamattomia uutisia ja artikkeleita oli noin 40 prosenttia
eli käytännössä suurin piirtein sama osuus tai aavistuksen vähemmän kuin
Postimees-lehdessä. Kielteissävyisiä kirjoituksia oli toiset 40 prosenttia, ja
myönteisiä asioita painottaneita oli 15–20 prosenttia.

Tiivistelmät sekä pääministeri Kaja Kallasin ja presidentti Kersti Kalju-
laidin pitämistä juhlapuheista muodostivat Postimees-lehden julkaiseman
myönteissävyisen aineiston ytimen. Kahden korkeimman vallankäyttäjän jul-
kiset puheenvuorot olivat Viron valtion virallinen kannanotto ja näkemys Vi-
ron uudelleenitsenäistymistä seuranneesta kehityksestä, joiden tueksi myös
Postimees asettui. Runsaan palstatilan antaminen niille oli lähtökohtaisesti
toimituksellinen valinta, ja kun sekä pääministerin että presidentin näke-
mykset olivat selkeästi myönteisiä, valinta oli myös täysin linjassa muun ai-
neistonvalinnan kanssa. Lehden toimituksen oli helppo käyttää näitä auktori-
teetteja tukemaan sitä, mitä muutenkin haluttiin viestiä lukijoiden suuntaan.

Pääministerin ja presidentin arviot Viron menneestä kehityksestä oli-
vat keskenään hyvin pitkälle samansuuntaiset. Molemmat korostivat, että
virolaisilla oli syytä olla iloisia, tyytyväisiä ja ylpeitä siitä, että he olivat on-
nistuneet rakentamaan vapaan, vakaan, demokraattisen ja taloudellisesti
menestyneen valtion. Kallas ja Kaljulaid olivat yhtä mieltä siitä, että Viro oli
jo pystynyt merkittävästi parantamaan maan kaikkien asukkaiden elinolo-
suhteita ja elämänlaatua aineellisen tuen ja nykyaikaisten palveluiden kaut-
ta. Toisaalta molemmat korostivat myös vapauteen kuuluvaa vastuuta sekä
huolenpitoa yhteiskunnan vähäosaisista. Kumpikin oli sitä mieltä, että työtä
kaikenlaisen tasa-arvon lisäämiseksi oli jatkettava; suurista onnistumisista
huolimatta Viro ei ollut vielä “valmis”.⁴⁹

Puheenvuorojen sävy kokonaisuutena ajatellen oli joka tapauksessa
vahvasti positiivinen ja Viron tulevaisuutta ajatellen optimistinen. Posti-

mees-lehti nosti tiivistelmän kärkeen Kallasin sitaatin, joka hyvin todennäköisesti vastasi toimituksen omaa käsitystä asioista. Kallasin vastaus kysymykseen, ”Tällaisen Vironko me silloin halusimmekin”, oli: ”Kyllä, juuri tällaisen Viron me halusimme. Turvallisen, rauhallisen, vakaan, eurooppalaisen, hieman pohjoismaisen ja samalla hyvin meidän itsemme näköisen”⁵⁰. Kallasin ja Kaljulaidin näkemysten samankaltaisuus ei ollut yllättävää sitä taustaa vasten, että molemmat edustivat liberaalia oikeistoa⁵¹, joka oli ollut merkittävin vallankäyttäjryhmä koko itsenäisyyden palauttamisen jälkeisen ajan. Viroa oli rakennettu sen mukaisesti kolmen vuosikymmenen ajan.

Verrattaessa Postimees-lehdessä julkaistua tiivistelmää presidentti Kaljulaidin alkuperäiseen puheeseen käy ilmi, miten toimitus käytti valtaansa korostaa Postimees-lehden yleisen linjan mukaista vaikutelmaa häivyttämällä puheesta linjaan sopimattomia kohtia. Puhe julkaistiin sanatarkassa muodossa Eesti Päevalehdessä. Kaljulaid käytti puheensa alkuosassa paljon aikaa vuoden 1991 tapahtumien muistelemiseen. Siinä hän useaan otteeseen viittasi kiivaisiin väittelyihin ja erimielisyyksiin virolaisten keskuudessa. Hän ei nimennyt osapuolia, mutta yksityiskohdista käy ilmi, että hän tarkoitti Viron kongressin ja Viron korkeimman neuvoston välistä kiistaa siitä, kuka oli oikeutettu käyttämään valtaa Virossa ja päättämään maan itsenäisyyden palauttamisesta ja maan tulevaisuudesta. Kaljulaid totesi lopuksi, että hänen mielestään väittelyt eivät ole pelkästään huono asia, vaan niitä jopa tarvitaan, jotta kaikkien näkemykset pääsevät esiin. Sen jälkeen on mahdollista paremmin tehdä hänen peräänkuuluttamiaan ”viisaita päätöksiä”⁵².

Postimees-lehden laajahkossa tiivistelmässä viittaukset väittelyihin oli jätetty kokonaan pois. Postimees-lehden ja Eesti Päevalehden toimitusten painotukset näkyivät myös siinä, millaiset otsikot presidentin puheelle oli muotoiltu. Postimees-lehden muotoilu oli neutraali: ”Me tarvitsemme viisaita päätöksiä”. EPL puolestaan korosti olemassa olevia ongelmia ja tarvetta niiden ratkaisemiseen: ”Mitä meidän pitäisi vielä tehdä, että me kaikki, me Viron asukkaat ottaisimme yhteiseksi velvollisuudeksemme suojella lähimmäisiämme?” Jälkimmäisessä painotettiin tyyllisestikin erittäin vahvasti toimituksen käsitystä siitä, että Viro oli jakautunut turvallisuuden ja hyvinvoinnin suhteen ja myös siten, että osa virolaisista ei edes välittänyt näistä heikommista lähimmäisistään. Myöskään EPL:n toimituksen muotoilema otsikko ei vastannut presidentin puheen kokonaissävyä tai sitä, mihin hän puheessaan keskittyi, eikä kyse ollut sitaatista. Tapaus on kuvaava esimerk-

ki siitä, miten toimitukset voivat otsikoinnin ja muun valikoinnin kautta vaikuttaa viestinnän sävyihin.

Tässä yhteydessä on syytä mainita myös, miten mainituissa lehdissä annettiin palstatilaa presidentin puheen kommentointiin. Kumpikin lehti teki sen selkeästi oman linjansa tukemiseksi. Eesti Päevalehdessä kommentaattori oli keskustavasemmistolainen poliitikko Janek Mäggi, joka kritisoi presidenttiä siitä, että tämä oli puheessaan kokonaan unohtanut tavallisten ihmisten merkityksen itsenäisyyden palauttamisessa [vaikkakaan väite ei pitänyt paikkaansa, KA]. Mäggi oli muutenkin kriittinen Kaljulaidia kohtaan, jota hän kuvasi kovaksi, saavutuskeskeiseksi “kyyräpäätaktikoksi”, ja jonka puhe oli Mäggin mielestä sen mukainen: kirjoitettu hyväosaisten menestysten arvoja seuraten.⁵³

Postimees-lehdessä puolestaan julkaistiin Viron kongressin valitseman Viron komitean – sisällöllisesti Viron kilpaileva hallitus vuosina 1990–1991 – puheenjohtajan Tunne Kelamin haastattelu. Kelam kritisoi Kaljulaidia siitä, että tämän puheesta jäi vaikutelma, ikään kuin Viron kongressi olisi väitellyt väittelemisen vuoksi. Hän olisi kaivannut presidentiltä elokuun 1991 tilanteen taustoittamista ja ilmiselvästi myös sitä, että presidentti olisi nyt selkein sanoin tunnustanut, että Viron komitea oli oikeutetusti Viron tasavallan korkein laillinen päätöksentekijä Viron itsenäisyyden palauttamisessa. Kelamin mukaan “väittely” tarkoitti sitä, haluttiinko Virosta kansallisvaltio vai ei.⁵⁴

Liittyy vuosien 1990–1991 tapahtumisen muistelemiseen, Postimees-lehden ja Eesti Päevalehden toimitusten ja heidän valitsemiensa haastateltavien ja kolumnistien näkemyserot olivat kaikkein suurimmat. Öhtuleht sijoittui näiden kahden välimaastoon. Kelamin haastattelu oli laajin Viron johtavassa mediassa julkaistu puheenvuoro, jossa Viron kongressin tulkinnot nostettiin esiin, ja ainoa, jossa keskityttiin vain niihin. Postimees-lehdessä julkaistiin sen lisäksi useita uutisia ja lyhyitä artikkeleita, joissa huomioitiin Korkeimman neuvoston päätös, mutta annettiin samalla tunnustusta kaikille itsenäisyyden palauttamisen puolesta taistelleille Virossa ja sen ulkopuolella.⁵⁵

Eesti Päevaleht vastaavasti julkaisi laajimman ja painavimman puheenvuoron Viron korkeimman neuvoston ja sitä kannattaneiden näkemysten puolesta. Painavimman siitä teki, että kirjoittaja oli Arnold Rüütel, Viron entinen presidentti (2001–2006) ja Viron korkeimman neuvoston puheenjohtaja vuosina 1983–1991. Hän oli kansallismielinen ex-kommunisti, mutta oli ollut Viron “neuvostotasavallan” hallinnollinen johtaja jo ennen perestroi-

kan ja glasnostin aikaa.⁵⁶ Taustansa ja vuoden 1991 tehtävänsä takia hän oli ehdottomasti sitä mieltä, että korkein neuvosto oli täysin oikeutettu ja ainoa toimija, joka pystyi palauttamaan Viron itsenäistymisen.⁵⁷

Öhtulehdessä julkaistuissa vuoden 1991 tapahtumiin liittyneissä kirjoituksissa ei juurikaan otettu kantaa Viron kongressin ja korkeimman neuvoston välisiin kiistoihin vallankäytön oikeutuksesta. Kirjoituksissa muutama tunnetut julkisuuden henkilöt muistelivat tuolloisia tapahtumia lähinnä henkilökohtaisesta näkökulmasta.⁵⁸ Samantapaisia, usein pientä dramatiikkaa ja jännitystä tarjonneita lyhytkertomuksia ilmestyi runsaasti myös Eesti Päevalehdessä, ja lehden internet-versiossa näkyvien kommenttitilastojen mukaan tällaiset yksittäisiin tapauksiin liittyneet kirjoitukset keräsivät myös eniten lukijoita.⁵⁹ Öhtulehdessä ainoa kirjoitus, jossa nostettiin esiin vastakkainasettelu Viron kongressin ja korkeimman neuvoston välillä, oli kriittinen debattia kohtaan. Kirjoittaja, joka oli ollut 8-vuotias vuonna 1991, oli sitä mieltä, että riitely siitä, kenen ansiosta itsenäisyys palautettiin, oli 30 vuotta myöhemmin turhaa.⁶⁰

Määrällinen analyysi osoittaa, että vuonna 2021 johtavissa lehdissä julkaistiin vuoden 1991 tapahtumia käsitelleitä kirjoituksia absoluuttisesti ja suhteellisesti enemmän kuin vuosina 2011 ja 2001. Kaikissa lehdissä yli 80 prosenttia niistä oli edellä mainittuja kuvauksia ilman poliittisia kannanottoja. On luultavaa, että juttujen suosio kertoi osaltaan 2000-luvun yleisemmästä nostalgiaboomista, jota esimerkiksi Katharina Niemeyer on analysoinut⁶¹. Lisäksi juttujen irrottautuminen poliittisista valtakiistoista todennäköisesti liittyi siihen, että nuorempia sukupolvia vuoden 1991 riidat eivät kiinnostaneet samalla tavalla. Yhä harvempi toimittaja ja lehtien lukija kuului siihen ikäpolveen, joka oli ollut aikuinen ja poliittisesti aktiivinen vuonna 1991. Se siirsi painopisteen kohti menneisyyden myönteistä nostalgisointia, jossa oli tilaa vaikkapa huumorille ja jossa yhä harvempi tunsu tarvetta julistaa vain yhtä totuutta asioista.

Kun tarkastellaan itsenäisyyden palauttamista seuranneiden vuosikymmenien yhteiskunnallisesta kehityksestä välitettyä kuvaa, Eesti Päevalehdessä ja Öhtulehdessä näkemyksiään esitelleet olivat pitkälle yhtä mieltä siitä, että vastaus kysymykseen ”Tällaisen Vironko me silloin halusimmekin?” oli enemmän kieltävä kuin myöntävä. Molemmissa lehdissä kirjoittajat ja haastateltavat myönsivät, että vapaus oli luonnollisesti hyvä ja tärkeä asia, ja itsenäinen Viro oli siinä suhteessa huomattavasti parempi paikka kuin entinen neuvosto-Viro. Myöskään yleistä vaurastumista ja yhteiskunnan kehittymistä

parempaan suuntaan ei kiistetty. Asioita arvioineet toimittajat ja muut henkilöt olivat kuitenkin sitä mieltä, että Virolla oli edelleen paljon parannettavaa eri aloilla. Mitä tarkkaan ottaen, siinä Eesti Päevaleht ja Õhtuleht jonkin verran erosivat toisistaan.

Eesti Päevalehdessä painotus oli yhteiskunnan jakautuneisuudessa, mikä oli erityisesti lehden pääkirjoituksen esiin nostama keskeinen kritiikinaihe.⁶² Lehden julkaisemissa muissa kriittisissä puheenvuoroissa painopiste oli aineelliseen hyvinvointiin liittyneissä asioissa. Kirjoituksissa nostettiin esiin, että Viro ei ollut pystynyt poistamaan työttömyyttä ja että pienituloisten ihmisten asemaan ei ylipäätään kiinnitetty riittävästi huomiota. Jako hyvin pärjäävien omistavien ja palkansaajien ja toisella puolen tulonsiirroista riippuvaisten väestöryhmien välillä näytti edelleen ratkaisemattomalta ongelmalta.⁶³ Toimittaja Heiki Suurkask tiivistä Eesti Päevalehdessä puheenvuoroja käyttäneiden ideologisen kritiikin Viron valtapuolueita kohtaan oman artikkelinsa otsikossa “Liberaalit ovat unohtaneet vapaamielisyyden ja konservatiivit inhimillisyyden”.⁶⁴

Õhtulehdessä kritiikki kohdistui enemmän Viron vallanpitäjien välinpitämättömyyteen hoitaa asioita vastuullisesti ja järkevästi. Õhtulehdessä julkaistiin kaksi itsenäisyyden palauttamiseen liittynyttä pääkirjoitusta, joissa sanoma oli sama. Toisessa, pääotsikoltaan ironisessa “Paljon onnea, Viro – kukaan ei ota vastuuta tuhoutuneista rokotteista”, viitattiin Virossa juuri sattuneeseen tapaukseen, jossa suuri määrä koronarokotteita oli pilaantunut. Päätoimittajan mielestä asia kertoi laajemmin valtionhallinnon vastuuttomuudesta.⁶⁵ Toisessa pääkirjoituksessa aiheena oli Viron monimutkainen presidentinvaalijärjestelmä, joka oli johtanut valintaprosessin pitkittymiseen ja lopputuloksen arvaamattomuuteen; esimerkiksi Kersti Kaljulaid oli monien epäonnistuneiden valitsijamiesäänestysten jälkeen nostettu presidentiksi tuntemattomuudesta, koska hän oli henkilö, jota ei vastustettu samalla tavalla kuin puolueiden asettamia poliitikkoehdokkaita. Päätoimittajan retorinen kysymys oli “Mitä hyötyä on [Viron] karttuneesta rikkaudesta, jos tällaisia asioita ei saada hoidettua kunnolla?”⁶⁶

Õhtulehden muissa Viron kehityskulkuja kohtaan kriittisissä teksteissä tuotiin samaan tapaan kuin Eesti Päevalehdessä, tai Õhtulehdessä itsessään kymmenen vuotta aikaisemmin, huoli yhteiskunnan jakautumisesta ja yhteisten päämäärien puuttumisesta. Viron todettiin olevan vapaampi ja rikkaampi kuin koskaan aiemmin, mutta yhteiskunnallinen tasa-arvo oli kir-

joittajien mielestä heikko ja vuoden 2021 Viro vastasi siksi 30 vuoden takaisia toiveita ja unelmia vain puolittain.⁶⁷

Johtopäätöksiä

Kaikissa tässä artikkelissa analysoiduissa lehdissä julkaistu aineisto on jaettavissa kahteen suurin piirtein yhtä suureen osaan. Toisen puolen muodostivat kirjoitukset ja haastattelut, joissa muisteltiin, mitä elokuussa 1991 tapahtui itsenäisyyden palauttamisprosessin intensiivisimpinä päivinä. Osassa niistä otettiin myös kantaa eri virolaisten toimijoiden puolesta tai heitä vastaan, mutta enemmistö oli tässä suhteessa neutraaleja. Toinen puoli aineistosta koostui kantaa ottaneista kirjoituksista, joissa arvioitiin, miten Viro oli kehittynyt uudelleenitsenäistymisen jälkeen ja miten kehitys vastasi niitä toiveita, joita itsenäisen ja vapaan Viron rakentamiselle oli asetettu itsenäistymiskamppailun aikana 1990-luvun taitteen molemmiin puolin.

Tutkittujen lehtien toimitusten välillä on havaittavissa arvoihin liittyviä eroja, jotka vaikuttivat siihen, millainen kuva uudelleenitsenäistymisestä ja sitä seuranneesta kehityksestä välitettiin lukijakunnalle. Lehtien väliset linjat erot näkyivät jo itsenäisyyden palauttamisen 10-vuotisjuhlien yhteydessä vuonna 2001. Seuraavien kymmenvuotisjuhlien (2011 ja 2021) tarkastelun perusteella voidaan sanoa, että erot pysyivät pääosin entisellään, vaikka virolainen yhteiskunta sinänsä kehittyi nopeasti.

Kun tarkastellaan lehtien virallisia kannanottoja harvojen ilmestyneiden pääkirjoitusten kautta, niin on pääteltävissä, että lehdet eivät halunneet ottaa suoraan kantaa vuotta 1991 koskeneisiin valtapoliittisiin kiistoihin. Vuoden 1991 jälkeistä kehitystä arvioineita pääkirjoituksia oli myös hyvin vähän, mutta niissä asennoituminen näkyi selvemmin ja oli linjassa kunkin lehden muun sisällön kanssa. Selvästi tärkeimmässä roolissa kokonaiskuvan kannalta olivat lehtien toimitusten muut valinnat: millaisia ulkopuolisten kirjoittajien juttuja valittiin julkaistavaksi, keitä haastateltiin ja mitä heiltä kysyttiin, ja minkä sisältöisiä ja sävyisiä juttuja toimittajat itse kirjoittivat ja kokosivat. Kunkin lehden välittämän kuvan rakentumisen taustalta on löydettävissä aatteellisia ja maailmankuvallisia selitystekijöitä, tiettyjen historiatulkintojen tukemista ja tarpeita vaikuttaa yhteiskunnan tulevaisuuteen ottamalla kantaa menneeseen kehitykseen.

Postimees-lehden välittämä kuva Viron kehityksestä oli kaikkina tarkasteltuina vuosina selvästi myönteisin. Lehden toimituksessa mitä ilmeisimmin kannatettiin sellaisia oikeistolaisia markkinaliberaaleja ajatuksia, joiden pohjalta Viron johtavat puolueet ryhtyivät rakentamaan neuvostomiehityksen alta vapautunutta Viroa ja jota linjaa kaikki myöhemmätkin hallitukset ovat jatkaneet. Postimees-lehdessä osoitettu sympatia oikeistolaisia arvoja kohtaan näkyi myös siinä, että lehdessä annettiin selkeästi eniten palstatilaa kansallismielisille konservatiiveille Viron itsenäisyyskampppailuun liittyneissä tulkinnossa. Käytännössä Postimees siis tuki Viron kongressin näkemyksiä.

Kokonaisuutena ajatellen Postimees-lehdessä julkaistujen kirjoitusten kautta lukijoille välittyi positiivinen kuva ja narratiivi, jonka mukaan Viroa oli alun vaikeuksista huolimatta johdonmukaisesti ja tehokkaasti kehitetty oikeaan suuntaan. Vaikka parannettavaakin edelleen oli, niin 30 vuotta itsenäisyyden palauttamisen jälkeen Virosta oli tullut suurin piirtein sellainen hyvinvointivaltio kuin oli alun perin toivottukin, ja virolaisilla oli syytä olla ylpeitä suurista saavutuksistaan.

Eesti Päevaleht oli koko tarkastellun ajan kriittisin Viron yhteiskunnan kehitystä kohtaan. Vaikka Eesti Päevaleht oli muiden analysoitujen sanomalehtien tavoin muodollisesti sitoutumaton, lehden käytännön linjausten perusteella voidaan nähdä, että toimituksessa sympatisoitiin enemmän vasemmistoa. Eesti Päevalehdessä julkaistujen kirjoitusten perusteella lukijakunnalle välittyi kuva ja narratiivi Virosta, joka oli jakautunut hyväosaisiin ja huono-osaisiin, ja jossa jälkimmäisistä ei pidetty huolta. Valittu linja itsenäisen Viron rakentamiseksi oli siten väärä ja johtanut pysyvään ja syvään eriarvoisuuteen.

Eesti Päevalehdessä osoitettu ymmärrys vasemmistolaisia näkemyksiä kohtaan näkyi myös historiatulkinnossa. Lehden toimitus antoi palstatilaa lähes yksinomaan niille, joiden mukaan neuvosto-Viron hallinto-organisaatiot olivat laillisia ja parhaita vallankäyttäjiä Viron itsenäisyyden palauttamisessa. Eesti Päevalehden linjaukset sekä historiaan että yhteiskunnan kehitykseen liittyen pysyivät käytännössä muuttumattomina koko tarkastelujakson ajan.

Öhtuleht sijoittui aluksi arvoiltaan ja toimituksellisilta linjauksiltaan edellä mainittujen lehtien väliin, mutta vuoteen 2021 tultaessa Öhtulehdessä välitetty kuva muuttui melko pitkälle Eesti Päevalehden kaltaiseksi. Verrattuna Eesti Päevalehteen, Öhtulehden julkaisemassa aineistossa, pääkirjoitukset mukaan luettuna, annettiin jatkuvasti hieman enemmän tunnustusta Virossa tehdylle yhteiskunnalliselle rakennustyölle, mutta kritiikki lisääntyi, kun

ryhdyttiin tekemään pitkän linjan kokonaisarvioita. Vuonna 2021 sekä Õhtuleht että Eesti Päevaleht toimivat kanavina tulkinnoille, joiden mukaan Viro oli edelleen valitettavan kaukana siitä, millaiseksi virolaiset olivat toivoneet sen kehittyvän kuluneiden 30 vuoden aikana.

Kari Alenius toimii historian professorina Oulun yliopistossa. Hänen tutkimuksensa on kohdistunut erityisesti itäisen Euroopan historiaan, etnisten suhteiden historiaan ja informaatioidankäynnin historiaan.

Viitteet

- 1 "Rahvuspuha, Riigipühad." <https://riigikantselei.ee/riiklikud-sumbolid-preemiad-ja-tahtpaevad/puhad-ja-tahtpaevad/rahvuspuha>
- 2 "Ajalehed. Statistika 2023." <https://meedialiit.ee/statistika/>
- 3 Salovaara-Moring & Kallas 2007, 14; "Ajalugu." <https://www.postimeesgrupp.ee/kontsernist/>
- 4 Katso esim. Graf 2012; Endre, Laar & Ott 1996; Ruutsoo 2002; Vetik 2012.
- 5 Nugin 2003; Kõresaar 2008; Aarelaid-Tart & Kannike 2004.
- 6 Tamm 2013; Wulf 2020.
- 7 Becker & Quasthoff 2004, 1–10; Sanford and Emmott 2012, 1–8.
- 8 Katso esim. Lichter 2017, 403–413.
- 9 Grönholm & Nyysönen 2019, 10–13.
- 10 Zetterberg 2007, 730; Arjakas 2001, 250–252.
- 11 "The Milton Friedman Prize for Advancing Liberty. Mart Laar: Winner of the 2006 Milton Friedman Prize." <https://www.cato.org/friedman-prize/mart-laar>
- 12 Zetterberg 2007, 736–737; Arjakas 2001, 250–251.
- 13 "President tahab pidupäevale uut nime". *Postimees* (PO) 20.8.2001.
- 14 Rein Ruutsoo, "Kodaniku taassünd". *Eesti Päevaleht* (EPL) 21.8.2001; "President tahab pidupäevale uut nime". PO 20.8.2001; "Kümme aastat iseseisvust". PO 20.8.2001; "Taasiseseisvumispäevale uus nimi". *Õhtuleht* (OL) 21.8.2001.
- 15 "Eesti idee" (pääkirj.). OL 18.8.2001.
- 16 Kõresaar 2008, 767–768.
- 17 Aarelaid-Tart & Kannike 2004, 78, 84–88.
- 18 Juhan Kivirähk, "Eesti 10 aasta areng on olnud edukas". EPL 18.8.2001; Rein Ruutsoo, "Kodaniku taassünd". EPL 21.8.2001.
- 19 Vello Leito: "Eesti Iseseisvuspartei pöördumine". EPL 21.8.2001.
- 20 "Toimunud valimiste arhiiv." <https://www.valimised.ee/et/toimunud-valimiste-arhiiv>
- 21 Lauristin & Vihalemm 1993, 269.
- 22 "Toimunud valimiste arhiiv." <https://www.valimised.ee/et/toimunud-valimiste-arhiiv>

- 23 "Putšipäevadel püüdis Ivar Raig Moskvast lennata Jaapanisse". EPL 18.8.2001; "Kümme aastat iseseisvust". PO 20.8.2001; "Lõhkeaine, granaatide ja konservidega soomukite vastu". OL 18.8.2001.
- 24 Nugin 2003, 165–173.
- 25 Kasekamp 2013, 263–269; Zetterberg 2007, 735–738.
- 26 Toots 2020, 110–136; Kasekamp 2013, 256–257.
- 27 "Illar Hallaste: rahul peaks olema iga siin elav inimene". OL 19.8.2011; "Aldo Tamm: rohkem võrdseid võimalusi". OL 19.8.2011; "Paet: Eesti on nüüd valmis aitama teisi". PO 20.8.2011; "Suurbritannia minister tervitas Eestit iseseisvumise taastamise aastapäeva puhul". EPL 21.8.2011.
- 28 "Ilves iseseisvuse taastamise 20. aastapäeva vastuvõtul: oleme hästi hakkama saanud!". OL 19.8.2011; "Ilves: riik peab muutuma tegusamaks". PO 19.8.2011.
- 29 Koppel 2011; Koppel 2006. Molempiin teoksiin on koottu Toomas Hendrik Ilveksen keskeisiä puheita ja kirjoituksia.
- 30 Katso esim. "Viron ex-presidentti jatkaa suomalaisten ryöpyttämistä: nyt osansa saa Tarja Halonen". *Iltalehti* 26.3.2022.
- 31 "Ergma: Eesti riigi lapsepõlv on läbi". PO 20.8.2011; "20 + 10" (pääkirj.). OL 19.8.2011; Rein Müllerson, "Rohkem kihistunud kui 20 aastat tagasi". OL 19.8.2011; "Jaak Jõerüüt: kõige mõõdupuu on kahjuks raha". OL 19.8.2011; Mall Hellam, "Vabadust kõigile korraga ja igapähele eraldi". EPL 19.8.2011.
- 32 "Ignar Fjuk: üksmeeleõhustik näis olevat pöördumatu". OL 19.8.2011.
- 33 Wulf 2020, 161–163, 173–174.
- 34 Kasekamp 2013, 238–239; Zetterberg 2007, 724, 727.
- 35 Kasekamp 2013, 232–233; Zetterberg 2007, 723–724.
- 36 Tiit Made, "Otsustavad augustipäevad". OL 19.8.2011.
- 37 "20 aastat hiljem: millist Eestit tahtsid?" OL 19.8.2011.
- 38 Katso esim. Savisaar 2004; Salum 2006.
- 39 Toomas Mattson, "Toomas Hendrik Ilves: olime Kampfgruppe Estland". PO 30.1.2004.
- 40 Tamm 2013, 662–663.
- 41 "Ilves iseseisvuse taastamise 20. aastapäeva vastuvõtul: oleme hästi hakkama saanud!". OL 19.8.2011.
- 42 "Võimaluste aken" (pääkirj.). PO 19.8.2011.
- 43 Balčytienė & Lauk 2005, 101.
- 44 Lauk 1993, 125, 132.
- 45 "20 + 10" (pääkirj.). OL 19.8.2011.
- 46 Toots 2020, 110–136; "Elämä EU:ssa – perustietoa."
https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/life-eu_fi
- 47 Kõresaar 2008, 767.
- 48 "30 AASTAT VABADUST | Raivo Vare: kas me sellist Eestit tahtsimegi? EPL 3.8.2021.
- 49 "Kallas: vabadus tähendab ka vastutust, kohustust hoida ka teisi". PO 20.8.2021; "President Kersti Kaljulaid: meil on vaja tarku otsuseid". PO 20.8.2021.
- 50 "Kallas: vabadus tähendab ka vastutust, kohustust hoida ka teisi". PO 20.8.2021.
- 51 "Kaja Kallas." <https://kajakallas.ee/>; "Kersti Kaljulaid." <https://kerstikaljulaid.ee/>

- 52 "KÕNE | President Kaljulaid: mida peaksime tegema veel, et me kõik, meie Eesti inimesed võtaks ühiselt kohustuse kaitsta ligimest?". EPL 20.8.2021.
- 53 "Janek Mäggi presidendi kõnest: puudu jäi iseseisvuse hoidjate, lihtsate eestlaste tunnustamisest". EPL 20.8.2021.
- 54 "Kelam: presidendi kõnes on üks sõna vaieldav". PO 20.8.2021.
- 55 "Riigikogu ja 20. Augusti Klubi liikmed kogunesid pidulikule ühisistungile". PO 20.8.2021; "20. augusti mälestuskivile asetati lilled". PO 20.8.2023; "Iseseisvuse taastamise tänukehv pälvisid Eesti diplomaadid". PO 20.8.2021.
- 56 Zetterberg 2007, 725; Kasekamp 2013, 233.
- 57 "30 AASTAT VABADUST | Arnold Rüütel: vaid ülemnõukogu sai ainukesena välja kuulutada Eesti Vabariigi". EPL 19.8.2021.
- 58 "30 AASTAT VABADUST! Augustiputši luureveteran: teletorni vallutamise hoidis ära okupantide raadiosideta jätmise". OL 19.8.2021; "Tõnis Erilaiu lehesaba | Kuidas putši esimene päev Eesti välja nägi". OL 19.8.2021; "30 AASTAT VABADUST | Sillamäe päästnud Tiit Vähi: kõik vangutasid pead ja ütlesid, Tiit, ära tee seda! OL 20.8.2021.
- 59 "Piiri valvanud kodukaitsjad peksti läbi, piiripunkti sisustus hävitati. See on luul, et vabadus tuli ilma vereta!". EPL 31.7.2021; "JÄLLE VABAD 30 | Kalle Muuli: palusin abikaasal varuda toitu ja tankida auto. Olin valmis vahistamisteks, isegi mõrvadeks". EPL 14.8.1921; "Ma olevat olnud hukatavate nimekirjas number 13 – Eesti juhtidel polnud putšistide eest pagemise plaani". EPL 19.8.2021.
- 60 Dannar Leitmaa, "Sinimustvalged 90ndad (ja eriti need esimesed aastad) – üks äärmiselt röve aeg". OL 20.8.2021.
- 61 Niemeyer 2014, 1–10.
- 62 "30 aastat edu ja vägikaikavedu" (pääkirj.). EPL 19.8.2021.
- 63 "30 AASTAT VABADUST | Emeriitprofessor Mihkel Kaljurand: vabadusaasta algas joomatuuriga, hiljem kaotas 9/10 kolleegidest oma töö". EPL 21.8.2021; "Päeva teema | Jaak Valge: ei usu, et Kaljulaid otsevalimistel triumfeeriks. Ta ei kannu eestlastele olulisi väärtusi". EPL 19.8.2021; "30 aastat omandireformi. Kodu kaotas 75 000 inimest, paljud otsivad tänaseni pangavõla koorma all tõde ja õigust". EPL 16.6.2021.
- 64 "30 AASTAT VABADUST | Heiki Suurkask: liberaalid on unustanud liberaalsuse ja konservatiivid inimlikkuse". EPL 29.7.2021.
- 65 "Juhtkiri | Palju õnne, Eesti – keegi ei vastuta hävinud vaktsiinide eest" (pääkirj.). OL 18.8.2021.
- 66 "Juhtkiri | Suu laulab, süda muretseb" (pääkirj.). OL 20.8.2021.
- 67 "Seisukoht | Need 30 erilist aastat". OL 18.8.2021; "30 AASTAT VABADUST | Aivar Pohlak: meile näidati ja lubati teistsugust Eestit". OL 19.8.2021.

Lähdeluettelo

Sanomalehdet

Eesti Päevaleht, 15.8.–31.8.2001, 15.8.–31.8.2011, 15.8.–31.8.2021

Postimees, 15.8.–31.8.2001, 15.8.–31.8.2011, 15.8.–31.8.2021

Õhtuleht, 15.8.–31.8.2001, 15.8.–31.8.2011, 15.8.–31.8.2021

Kirjallisuus

Aarelaid-Tart, Anu, ja Anu Kannike. “The end of singing nationalism as cultural trauma.”

Acta Historica Tallinensia, vol. 8 (2004): 77–98.

“Ajalehed. Statistika 2023.” <https://meedialiit.ee/statistika/>

“Ajalugu.” <https://www.postimeesgrupp.ee/kontsernist/>

Arjakas, Küllö. “Mõtestades 1980.–1990. aastate vahestust.” Teoksessa *Eesti identiteet ja iseseisvus*, koost. A. Bertricaud. Tallinn: Avita, 2001.

Balčytienė, Auksė, ja Epp Lauk. “Media Transformations: the Post-transition Lessons in Lithuania and Estonia.” *Informacios Mokslai*, vol. 33 (2005): 96–109.

Becker, Tabea, ja Uta M. Quasthoff. “Introduction.” Teoksessa *Narrative Interaction*, toimittaneet Uta M. Quasthoff ja Tabea Becker, 1–11. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004.

“Elämä EU:ssa – perustietoa.” https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/life-eu_fi

Endre, Sirje, Mart Laar & Urmas Ott. *Teine Eesti. Eesti iseseisvuse taassünd 1986–1991*. Tallinn: SE & JS, 1996.

Graf, Mati. *Impeeriumi lõpp ja Eesti taasiseseisvumine 1988–1991*. Tallinn: Argo, 2012.

Grönholm, Pertti, ja Heino Nyysönen. “Historian käyttö ennen ja nyt – faktana ja fiktiona.” *Kosmopolis*, vol. 49, no. 3 (2019): 7–27.

“Kaja Kallas.” <https://kajakallas.ee/>

Kasekamp, Andres. *Baltian historia*. Tampere: Vastapaino, 2013.

“Kersti Kaljulaid.” <https://kerstikaljulaid.ee/>

Koppel, Olari (toim.) *Eesti jõudmine. Kõned ja kirjutised aastaist 1986–2006*. Tallinn: Varrak, 2006.

Koppel, Olari (toim.) *Suurem Eesti. Valikpresidendikõnesid ja -kirjutusi*. Tallinn: Varrak, 2011.

Kõresaar, Ene. “Nostalgia ja selle puudumine eestlaste mälu kultuuris.” *Keel ja kirjandus*, no. 10 (2008): 760–773.

Lauk, Epp. “Freedom of the Press and Government Intervention during the Period of Baltic Independence: 1918–1940.” Teoksessa *Towards a Civic Society. The Baltic Media's Long Road to Freedom. Perspectives on History, Ethnicity and Journalism*, toimittaneet Svennik Høyer, Epp Lauk & Peeter Vihalemm, 119–139. Tartu: Nota Baltica, 1993.

Lauristin, Marju, ja Peeter Vihalemm. “Estonia: The First Years in the Elementary School of Democracy.” Teoksessa *Towards a Civic Society. The Baltic Media's Long Road to Freedom. Perspectives on History, Ethnicity and Journalism*, toimittaneet Svennik Høyer, Epp Lauk & Peeter Vihalemm, 263–275. Tartu: Nota Baltica, 1993.

Lichter, S. Robert. “Theories of Media Bias.” Teoksessa *The Oxford Handbook of Political Communication*, toimittaneet Kate Kenski ja Kathleen Hall Jamieson, 403–413. Oxford: Oxford University Press, 2017.

- Niemeyer, Katharina. "Introduction: Media and Nostalgia." Teoksessa *Media and Nostalgia: Yearning for the Past, Present and Future*, toimittanut Katharina Niemeyer, 1–23. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.
- Nugin, Raili. "Meedias kajastuv eestlaste kollektiivne mina-pilt 1991. ja 2001. aastal." *Acta Historica Tallinensia*, vol. 7 (2003): 162–173.
- "Rahvuspuha, Riigipühad." <https://riigikantselei.ee/riiklikud-sumbolid-preemiad-ja-tahtpaevad/puhad-ja-tahtpaevad/rahvuspuha>
- Ruutsoo, Rein. *Civil society and nation building in Estonia and the Baltic states: Impact of traditions on mobilization and transition 1986–2000*. Rovaniemi: University of Lapland, 2002.
- Salovaara-Moring, Inka, ja Triin Kallas. *Mapping Communication and Media Research: Estonia*. Helsinki: University of Helsinki, 2007.
- Salum, Madis (koost). *Eesti Vabariigi President Arnold Rüütel*. Tallinn: Ilo, 2006.
- Sanford, Anthony J., ja Catherine Emmott. *Mind, Brain and Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Savisaar, Edgar. *Peaminister – Eesti lähiajalugu 1990–1992*. Tallinn: Kleio, 2004.
- Tamm, Marek. "In search of lost time: memory politics in Estonia, 1991–2011." *Nationalities Papers*, vol. 41, no. 4 (2013): 651–674.
<https://doi.org/10.1080/00905992.2012.747504>.
- "The Milton Friedman Prize for Advancing Liberty. Mart Laar: Winner of the 2006 Milton Friedman Prize." <https://www.cato.org/friedman-prize/mart-laar>
- "Toimunud valimiste arhiiv." <https://www.valimised.ee/et/toimunud-valimiste-arhiiv>
- Vetik, Raivo (koost). *Eesti poliitika ja valitsemine 1991–2011*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2012.
- Toots, Anu. "Kuidas uusliberaalid valitsesid bismarckiaanlikku heaoluriiki: tagasivaade Eesti sotsiaalpoliitika strateegilistele murdepunktidele." *Acta Politica Estica*, no. 11 (2020): 110–136.
- Wulf, Meike. *Shadowlands: Memory and History in Post-Soviet Estonia*. New York: Berghahn, 2020.
- Zetterberg, Seppo. *Viron historia*. Helsinki: SKS, 2007.